RBIC Romano Biznis Informativnikano Centro
RDIC Romski Deloven Informativen Centar
RBIC Roma Business Information Center

РОМСКИОТ ГРАЃАНСКИ СЕКТОР ЗА ПРИСТАП КОН ЕУ

Policy Brief

Обединети во различноста:
Патот кон инклузија на Ромите во општеството на Република Северна Македонија

Подготвено од: **Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија**

"Поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, спроведуван од „Асоцијација за Демократски Развој на Ромите Сонце“ од Тетово, „Ромска Асоцијација за жени и млади “Лулуди„ од Скопје, „Ромски Ресурсен Центар “од Скопје и „Симплексис “од Грција, а финансиран од Европската унија."

Извршно резиме

И покрај формалните заложби за еднаквост и правичност, ромската заедница во Република Северна Македонија останува меѓу најмаргинализираните и најранливите групи. Нееднаквиот пристап до образование, вработување, здравствена заштита и домување, заедно со длабоко вкоренетиот антициганизам, ја спречуваат нивната целосна општествена вклученост.

Овој документ укажува дека интеграцијата на Ромите е морална обврска, но и предуслов за одржлив развој, социјална стабилност и успешна евроинтеграција. „Обединети во различноста“ мора да биде повеќе од декларативен слоган — тоа е повик за акција, спроведување на политики засновани на човекови права и активна вклученост на ромската заедница во процесите на одлучување.

Политичката волја, институционалната соработка и пристапот до европските фондови можат да го променат текот на ромската исклученост. Инвестирањето во образованието, домувањето и економското осилување на Ромите не е само чин на социјална правда, туку и двигател за општ напредок.

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

Контекст и општествена анализа

Ромите се составен дел од мултиетничката и мултикултурната мозаика на Северна Македонија. Според официјалниот попис, тие сочинуваат околу 1,2% од населението, но неформални проценки укажуваат на двојно или тројно повисока бројка.

Нивниот младински потенцијал е значаен, бидејќи мнозинството Роми се под 30 години. Сепак, поради социо-економски ограничувања, дискриминација и неформално образование, потенцијалот на ромската младина останува неискористен.

Инклузијата на Ромите е поврзана со општата зрелост на општеството, кое мора да го надмине наследството од минатото и да ги отвори институциите, ресурсите и услугите за сите, без разлика на етничката припадност.

Клучни предизвици

1. Структурен антициганизам и дискриминација Антициганизмот е системска форма на расизам која ја подрива самодовербата на Ромите, ја ограничува нивната политичка и економска мобилност и ја намалува довербата во институциите.
2. Образовна сегрегација и ран напуштање на училиштата Низок процент на Роми го завршуваат средното образование, а уште помал број достигнуваат високо образование. Сегрегацијата и дискриминацијата се главни причини.
3. Економска ранливост и неформална економија Ромите често работат без договори и социјална заштита, ангажирани во несигурни работи или собирање секундарни суровини.
4. Домување и просторно исклучување Нелегализирани живеалишта, недостиг од инфраструктура и социјална сегрегација го продлабочуваат сиромаштвото.
5. Ограничен пристап до здравствена заштита Здравствени нееднаквости, дискриминација и ниска здравствена писменост придонесуваат за пократок животен век кај Ромите.
6. Недоволна политичка и граѓанска партиципација Ромите имаат ограничен политички глас и ниска застапеност на сите нивоа на одлучување.

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

Политички препораки

А. Борба против дискриминацијата

- Усогласување на антидискриминациското законодавство со ЕУ стандарди.
- Поддршка на независноста и капацитетите на Комисијата за заштита од дискриминација.
- Системска обука на јавните службеници за недискриминација.

Б. Образование за сите

- Забрана и мониторинг на сегрегацијата во училиштата.
- Финансиска и логистичка поддршка за ромски деца во предучилишното образование.
- Институционализација на ромските медијатори и педагошки асистенти.
- Интеграција на ромската култура и историја во наставните програми.

В. Економско осилување

- Програми за вклучување на Роми на пазарот на трудот.
- Поттикнување на претприемништво со микрокредити и менторски програми.
- Даночни олеснувања и субвенции за компании кои вработуваат Роми.

Г. Домување и урбана интеграција

- Легализација на живеалиштата и подобрување на инфраструктурата.
- Вклучување на Ромите во урбанистичко планирање.
- Против сегрегацијата во распределба на социјални станови.

Д. Подобрување на здравствениот пристап

- Институционализација на програмата за здравствени медијатори.
- Обука на здравствени работници за културна сензитивност.
- Активно вклучување на Ромите во здравствени кампањи.

Ѓ. Политичка партиципација

- Финансиска поддршка за ромски НВО.
- Поттикнување младинско лидерство преку стипендии и менторство.
- Размислување за воведување квоти во локалната самоуправа.

Funded by the European Union

EU with YOU

SONCE Roma Democratic Development Association

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

LULUDI
Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Ternenge
Ромска Асоцијација за Жени и Млади
Roma Women and Youth Association

symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

Инспирација од примерот на Хрватска

Хрватска демонстрираше дека интеграцијата на Ромите може да биде успешна кога политичката волја е поддржана со силна институционална рамка, вклученост на Ромите во одлучувањето и одговорно управување со ЕУ-фондовите.

Северна Македонија има можност да ги прилагоди овие искуства и да воспостави модел за инклузија кој е стабилен, одржлив и ефикасен.

Заклучок

Со овој Policy Brief јасно ја нагласуваме клучната порака: ромската инклузија не е само политичка обврска, туку морална должност и предуслов за стабилна, праведна и европска Северна Македонија. Инклузијата на Ромите не смее да остане декларативна заложба или формалност на хартија, туку мора да биде конкретна, мерлива и долгорочна практика. За ова да стане реалност, потребно е да се почитуваат четири клучни принципи:

- ✓ прво, политиките мора да бидат вклучувачки и да го обезбедат активното учество на самата ромска заедница во креирањето и спроведувањето на мерките;
- ✓ второ, процесот мора да биде системски и интегриран во сите сектори, а не изолиран во специфични програми;
- ✓ трето, имплементацијата мора да биде мониторирана и заснована на податоци за да се гарантира отчетност и транспарентност;
- ✓ четврто, инклузијата мора да биде финансиски одржлива, поддржана со стабилни јавни и европски фондови.

Инклузивно општество значи фер третман за сите, без оглед на етничката припадност, а ромската заедница заслужува полноправно место во демократскиот и економскиот развој на државата. Тоа е патот од декларации до дела.

Funded by the European Union
EU with YOU
SONCE Roma Democratic Development Association
Roma Resource Center Ромски Ресурсен Центар Romano Resursno Centro
LULUDI Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Ternenge Ромска Асоцијација за Жени и Млади Roma Women and Youth Association
symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

RBIC Romano Biznis Informativnikano Centro
RDIC Romski Deloven Informativen Centar
RBIC Roma Business Information Center

Обединети во различноста:

Патот кон инклузија на Ромите во општеството на Република Северна Македонија

Кратка анализа на политиките, документ за застапување и акција

Подготвено од: Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија
Датум: Јули 2025

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

Извршно резиме

Ромската заедница во Северна Македонија и понатаму се соочува со структурна дискриминација, социјална исклученост и длабока сиромаштија, и покрај повеќе од две децении политики насочени кон намалување на овие нееднаквости. Овој документ ја истражува состојбата, корените на исклученоста и можностите за промени во рамките на пристапувањето на земјата кон Европската Унија.

„Обединети во различноста" не смее да остане само декларативен принцип — тој мора да стане водилка на политики засновани врз човекови права, еднаквост и активна вклученост на Ромите. За вистинска инклузија, потребен е сеопфатен и партиципативен пристап кој вклучува владини институции, локални самоуправи, приватниот сектор и самата ромска заедница.

Република Северна Македонија, како дел од европското семејство, е позната по својот мултиетнички и мултикултурен карактер. Меѓу етничките заедници во земјата, Ромите се издвојуваат како значаен дел од општеството, но, истовремено, тие се меѓу најмаргинализираните групи. Инклузијата на Ромите во општеството е не само морална и етичка обврска, туку и важен чекор кон одржлив развој, економска стабилност и социјална правда.

Иако се дел од културниот мозаик на Северна Македонија, Ромите често се соочуваат со дискриминација, сиромаштија и социјална изолираност. Еден од најголемите предизвици е пристапот до квалитетно образование. Голем број деца од ромската заедница го напуштаат училиштето во рана возраст, што ја намалува нивната можност за вработување во иднина. Сиромаштијата е уште еден длабоко вкоренет проблем, поради што многу ромски семејства живеат во лоши услови, без пристап до основни услуги како вода, канализација и здравствена заштита. Исто така, системската дискриминација ја ограничува интеграцијата на Ромите во формалниот пазар на труд. Голем дел од нив се вклучени во неформалната економија, без социјална заштита и финансиска стабилност. Покрај тоа, здравствените услуги се недостапни за многу Роми поради недостаток на здравствено осигурување и информираност за нивните права.

Соочувајќи се со овие предизвици, Северна Македонија има можност да се издигне како пример за инклузивност преку конкретни реформи и програми. Инклузијата на Ромите не треба да се перцепира како товар, туку како можност за зајакнување на општеството. Ромите го збогатуваат културниот пејзаж на Северна Македонија преку нивната музика, уметност и традиционални вештини. Тие претставуваат ресурс што може да придонесе за економскиот и социјален напредок, доколку се инвестира во нивните потенцијали.

Во свет каде еднаквоста и правдата стануваат сè поважни, Северна Македонија има шанса да се позиционира како лидер во интеграцијата на Ромите. Преку соработка меѓу владата, невладините организации и самата заедница, можеме да создадеме општество каде различностите се извор на сила, а не причина за поделба.

Funded by the European Union
EU with YOU
SONCE Roma Democratic Development Association
Roma Resource Center / Ромски Ресурсен Центар / Romano Resursno Centro
LULUDI Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Ternenge / Ромска Асоцијација за Жени и Млади / Roma Women and Youth Association
symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија" е финансиски поддржан од грантовата шема на "Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ", финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот "Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ".

Инклузијата на Ромите е патот кон обединето општество, каде што секој граѓанин има право на достоинствен живот и еднакви можности. Време е за акција, за иднина која ги вклучува сите.

Вовед

Во срцето на Европа, мултикултурното наследство на Република Северна Македонија претставува спој на различни етнички, јазични и културни заедници кои заеднички ја обликуваат уникатноста на државата. Меѓу тие заедници, Ромите имаат посебно место како една од најстарите етнички групи во Европа, со богата историја и традиции. Но, и покрај нивното културно и историско значење, Ромите остануваат една од најмаргинализираните заедници, како во регионот така и во Северна Македонија.

Република Северна Македонија официјално се залага за принципите на инклузивност, достоинство и еднаквост. Ромите претставуваат една од најголемите етнички малцински заедници во земјата, но истовремено и заедница која најдолго и најтешко е изложена на маргинализација.

Инклузијата на Ромите не е само морална обврска — таа е мерило за зрелоста на демократијата. Таа е предуслов за социјална кохезија и суштински дел од евроинтегративниот процес на Северна Македонија. Исто така, таа не е само прашање на правична распределба на ресурси и можности, туку клучен предуслов за општествена кохезија, економски развој и стабилна демократија. Оваа цел е во корелација со глобалните заложби за човекови права и еднаквост, вклучително и со целите поставени од Обединетите нации преку Агендата 2030 за одржлив развој. Во овој контекст, Северна Македонија се наоѓа на раскрсница – помеѓу наследството на системска дискриминација и можноста за вистинска социјална трансформација. И покрај постоењето на закони и иницијативи за заштита на правата на Ромите, бројните предизвици остануваат. Нивното исклучување од формалните образовни и економски структури не е само знак на социјална неправда, туку и на неискористен потенцијал.

Покрај системските пречки, предрасудите и стереотипите продолжуваат да ја одржуваат социјалната дистанца меѓу ромската заедница и останатото население. Ваквите бариери ги спречуваат Ромите да ги остварат своите потенцијали и придонесуваат за нивно исклучување, што резултира со продлабочување на социјалните нееднаквости. Но, приказната не мора да остане таква. Северна Македонија има шанса да се издигне како лидер во регионот преку прифаќање на принципот „обединети во различноста“. Овој принцип поттикнува почит кон уникатноста на секој поединец и поттикнување на соработка, интеграција и заемно разбирање. Стратегиите за инклузија мора да бидат холистички, со акцент на образованието, економските можности, здравствената грижа и домувањето.

Funded by the European Union
EU with YOU
SONCE Roma Democratic Development Association
Roma Resource Center / Ромски Ресурсен Центар / Romano Resursno Centro
LULUDI Romani Asocijacija Dživljenge thaj Ternenge / Ромска Асоцијација за Жени и Млади / Roma Women and Youth Association
symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

Инклузијата на Ромите не само што ќе придонесе за подобрување на нивната положба, туку и ќе го збогати целокупното општество. Културните, музичките и уметничките придонеси на Ромите се бесценети, и нивната активна интеграција може да создаде посилно, попросперитетно и пообединето општество. Во време на брзи глобални промени, Северна Македонија има можност да демонстрира дека инклузијата не е само морална обврска, туку и практичен пат до одржлив развој и социјална правда. Потребна е акција, водена од визија за општество каде што секој, без оглед на етничката припадност, има право на достоинство и еднаквост. „Обединети во различноста“ може да биде не само мотото на инклузијата, туку и патоказ за иднината.

Ромите во Северна Македонија

Ромите претставуваат една од најстарите и најмаргинализирани етнички заедници во Северна Македонија. Според последниот попис од 2021 година, бројот на жители кои се изјасниле како Роми изнесува околу 24.500, но според неформални проценки на невладини организации и меѓународни институции, бројката се движи помеѓу 50.000 и 70.000. Овој дискрепантен податок укажува на долгогодишната недоверба на Ромите кон институциите и нивната честа самоидентификација под друг етнички идентитет, главно поради дискриминација или страв од социјална исклученост.
Ромската популација е претежно млада. Голем процент од Ромите се на возраст под 30 години, што е значително повисок процент во споредба со другите етнички заедници во државата. Овој факт нуди и можности и предизвици. Од една страна, младата популација претставува потенцијал за човечки капитал и економски развој, но од друга страна, ако не се вложи во нивно образование и интеграција, ризикот од трајна социјална исклученост и сиромаштија останува висок.
Кога станува збор за образованието, Ромите и понатаму се соочуваат со значителни пречки. Иако има напредок со зголемувањето на бројот на деца вклучени во основното образование, процентот на завршено средно и високо образование е и понатаму многу низок. Главните причини за тоа се социо-економскиот статус на семејствата, недоволната поддршка од институциите и честата дискриминација во образовниот систем.
Економската положба на Ромите во Северна Македонија е генерално неповолна. Стапката на невработеност кај Ромската заедница е значително повисока од државниот просек, а многу Роми се вклучени во неформалната економија, најчесто во собирање секундарни суровини или сезонски работи. Овој вид на економска активност не обезбедува стабилност, социјална заштита ниту здравствено осигурување, што ја зголемува нивната ранливост.

Funded by the European Union

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

Во доменот на здравствената заштита, Ромите се соочуваат со ограничен пристап до услуги, често поради непоседување на лични документи, ниска здравствена едукација и дискриминаторски практики. Оваа состојба придонесува до пократок животен век и поголема изложеност на болести, особено кај децата и жените.
Живеалиштата на Ромите се често изолирани, со лоша инфраструктура и ограничен пристап до основни јавни услуги како вода, канализација и електрична енергија. Овие услови го влошуваат квалитетот на живот и ги продлабочуваат социјалните разлики.
И покрај овие предизвици, Ромите во Северна Македонија активно придонесуваат кон културното богатство на државата, особено преку музика, занаетчиство и традиционални обичаи. Постои мрежа на ромски организации и активисти кои работат на унапредување на човековите права, еднаквоста и социјалната инклузија.
За подобрување на положбата на Ромите е неопходен системски пристап кој ќе ги вклучи државните институции, граѓанското општество и меѓународните партнери, со фокус на образование, економско зајакнување и почитување на човековите права.

Структурни бариери за инклузија

Ромите се една од најмаргинализираните и најранинливи етнички заедници во Северна Македонија, кои со децении се соочуваат со сериозни структурни бариери што го отежнуваат нивното целосно учество во општеството. Овие бариери не се случајни, туку длабоко вкоренети во општествениот систем и секојдневно го ограничуваат пристапот на Ромите до еднакви можности, ресурси и човекови права.
Една од најзначајните бариери е **дискриминацијата и антициганизмот**, кој претставува системски и институционален облик на расизам насочен кон Ромите. Овој облик на предрасуди е вкоренет во колективната свест и влијае врз нивната положба на сите нивоа: од образованието, пазарот на труд, пристапот до здравствена заштита, до социјалните услуги и јавниот живот. Честопати, Ромите се третирани како „второкласни граѓани“, а нивните права се игнорирани или ограничувани. Овој антициганизам создава амбиент на исклученост и недоверба кон институциите, што дополнително ја продлабочува нивната социјална маргинализација.
Втората бариера е **сегрегацијата во образованието**. Ромските деца често учат во одвоени паралелки или училишта, кои се наоѓаат во ромските маала и се карактеризираат со лоша инфраструктура, недоволен број наставници и недостиг на квалитетни образовни ресурси. Покрај тоа, тие често се соочуваат со дискриминација и стереотипи од врсници и наставници, што негативно влијае врз нивната мотивација и чувство на припадност. Овие фактори придонесуваат за високата стапка на предвремено

Funded by the European Union
EU with YOU
SONCE Roma Democratic Development Association
Roma Resource Center Ромски Ресурсен Центар Romano Resursno Centro
LULUDI Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Ternenge Ромска Асоцијација за Жени и Млади Roma Women and Youth Association
symplexis
Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

напуштање на образованието, што дополнително ги ограничува нивните шанси за вработување и економска стабилност.

Третата значајна бариера е **исклученоста од пазарот на труд**. Ромската заедница се соочува со највисока стапка на невработеност во државата. Често се ангажирани во неформални и несигурни работни места, без договори, без социјална заштита и стабилни приходи. Поради предрасуди кај работодавачите, Ромите имаат ограничен пристап до квалитетни работни места, а воедно и нивото на образование и квалификации влијае врз нивната работна мобилност и стабилност.

Понатаму, **несоодветното домување** претставува уште еден сериозен проблем. Голем дел од ромските семејства живеат во субстандардни услови — во населби без урбанистички план, без основна инфраструктура, како што се водоснабдување, канализација, струја и јавен превоз. Овие услови значително влијаат врз нивното здравје, безбедност и животен стандард.

Конечно, **здравствената нееднаквост** е уште една длабока бариера за социјалната инклузија. Ромските заедници имаат полоши здравствени исходи, ограничен пристап до здравствени установи и честопати се соочуваат со дискриминација и непочитување од страна на здравствените работници. Ниската здравствена писменост и економската несигурност дополнително го влошуваат нивниот пристап до превентивна и квалитетна здравствена грижа.

Отстранувањето на овие структурни бариери е клучно за создавање праведно и инклузивно општество, каде што Ромите ќе можат да живеат достоинствено, со еднакви можности и почитување на нивните човекови права.

Funded by the European Union
EU with YOU
SONCE Roma Democratic Development Association
Roma Resource Center Ромски Ресурсен Центар Romano Resursno Centro
LULUDI Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Ternenge Ромска Асоцијација за Жени и Млади Roma Women and Youth Association
symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

Европска перспектива: Можност за промени

Процесот на пристапување на Северна Македонија кон Европската Унија претставува значајна можност за унапредување на човековите права и социјалната правда, особено кога станува збор за ромската заедница. Овој процес не е само административна процедура, туку и длабок трансформациски пат што бара сериозни реформи и системски промени, меѓу кои ромската инклузија има особено важно место.

Европската Унија преку **Новата Ромска стратешка рамка за 2020–2030 година** постави јасни насоки и очекувања за своите земји членки, но и за кандидатите за членство. Оваа рамка се фокусира не само на борба против дискриминацијата, туку и на активна промоција на еднакви можности за Ромите во образованието, вработувањето, здравството, домувањето и политичкото учество. За Северна Македонија, прифаќањето на овие стандарди значи не само исполнување на технички барања, туку и суштинска промена во начинот на кој се третираат ромските заедници во општеството.

Ромската инклузија е директно поврзана со **Поглавје 23: Правосудство и основни права**, кое е едно од најчувствителните и најважни поглавја во преговорите со ЕУ. Ова поглавје бара од земјата кандидатка да обезбеди ефикасна заштита на човековите права и борба против дискриминацијата, особено за маргинализираните групи како што се Ромите. Без вистински напредок во оваа област, интеграцијата во ЕУ останува далечна цел.

Исто така, ромската инклузија е клучна и за исполнување на критериумите во **Поглавје 24: Правда, слобода и безбедност**, кое се однесува на функционирањето на правната држава, заштитата на малцинските права и гарантирањето на безбедна и праведна животна средина за сите граѓани, без оглед на нивната етничка или социјална припадност.

Покрај правната рамка, ЕУ обезбедува и конкретна финансиска поддршка преку **Инструментот за претпристапна помош (IPA III)**, кој е насочен кон поддршка на долгорочни и одржливи програми за социјална инклузија. Овие фондови се одлична можност за финансирање на програми за подобрување на образованието, домувањето, здравството и вработувањето на Ромите, но нивната успешна реализација зависи од неколку клучни фактори: постоење на силни институционални капацитети, активна вклученост на граѓанското општество и, пред сè, искрена политичка волја за промени.

Процесот на интеграција во ЕУ бара од Северна Македонија не само да усвои закони и стратегии на хартија, туку и да осигура нивна реална и ефикасна имплементација. Патот до ЕУ е воедно пат до посилна демократија, општествена правда и рамноправност за сите граѓани, вклучувајќи ги и Ромите.

Европската перспектива претставува шанса за вистински и трајни промени, но оваа шанса мора да се искористи со решителност, транспарентност и ангажман на сите општествени актери.

Funded by the European Union
EU with YOU
SONCE Roma Democratic Development Association
Roma Resource Center / Ромски Ресурсен Центар / Romano Resursno Centro
LULUDI Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Terneнge / Ромска Асоцијација за Жени и Млади / Roma Women and Youth Association
symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

Политички препораки

А. Антидискриминација и институционални реформи

Интеграцијата на Ромите во општествениот живот на Северна Македонија останува сериозен предизвик, главно поради длабоко вкоренетиот антициганизам и недостатокот на ефикасна институционална заштита од дискриминација. Европската Унија јасно посочува дека една од основните обврски на земјите кандидатки е да создадат праведен и инклузивен систем што ќе обезбеди еднакви права и можности за сите, без оглед на етничката припадност. Во овој контекст, борбата против дискриминацијата и изградбата на функционални институции се неопходен предуслов за општествени промени.

Најпрво, од клучно значење е усогласување на антидискриминаторското законодавство со европските стандарди. Иако Северна Македонија има усвоено Закон за спречување и заштита од дискриминација, неговата имплементација и примена се често ограничени и нецелосни, особено кога станува збор за дискриминацијата кон Ромите. Законските измени треба јасно да ја препознаат и дефинираат дискриминацијата врз основа на етничка припадност, со посебен акцент на антициганизмот како специфична форма на расизам. Усогласувањето со директивите на Европската Унија не е само формалност, туку основа за создавање правна заштита што ќе биде достапна и функционална за сите граѓани, вклучувајќи ги и Ромите.

Понатаму, потребно е значително јакнење на независноста, капацитетите и буџетот на Комисијата за заштита од дискриминација. Ова тело има клучна улога во процесот на следење, спречување и санкционирање на дискриминацијата, но за да може навистина ефикасно да функционира, мора да има доволно финансиски и човечки ресурси, како и политичка поддршка за работа без притисоци. Јавноста и граѓанскиот сектор веќе подолго време укажуваат на потребата Комисијата да има транспарентен и деполитизиран процес за избор на членови, како и поголема видливост и пристапност за ранливите заедници, вклучително и за Ромите.

Третата клучна мерка е системска обука за јавните службеници за препознавање, спречување и реагирање на дискриминација и предрасуди. Јавните институции — од полицијата и здравствените работници до наставниците и општинските служби — се првата точка на контакт помеѓу граѓаните и државата. Поради тоа, потребно е вработените во овие сектори да бидат сензибилизирани и едуцирани за правата на Ромите, но и да бидат обучени како да постапуваат во случаи на дискриминација. Ваквите програми не треба да бидат еднократни, туку дел од континуиран процес на изградба на институционална култура базирана на еднаквост, недискриминација и почитување на човековите права.

Funded by the European Union · EU with YOU · SONCE Roma Democratic Development Association · Roma Resource Center / Ромски Ресурсен Центар / Romano Resursno Centro · LULUDI Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Ternenge / Ромска Асоцијација за Жени и Млади / Roma Women and Youth Association · symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

Антидискриминацијата не е само политичко барање на ЕУ, туку темелна вредност на секое демократско општество. Институционалните реформи што ќе обезбедат правна сигурност, заштита и фер третман за Ромите се основен чекор кон создавање инклузивна Северна Македонија, каде што етничката припадност нема да биде пречка за достоинствен живот.

Б. Образование: десегрегација и поддршка

Образованието е основен предуслов за социјална инклузија и економска мобилност, но за многу ромски деца во Северна Македонија, ова право и понатаму останува ограничено или недостижно. Дискриминацијата, сиромаштијата и институционалните бариери доведуваат до слаба вклученост и висока стапка на предвремено напуштање на училиштата, особено во основното и средното образование. За да се надмине овој јаз, неопходни се системски промени и доследни политики кои ќе обезбедат еднакви можности за учење и развој на сите деца, без оглед на нивната етничка припадност.

Најпрвиот чекор е **забраната и контролата на сегрегацијата во училиштата**, која во некои општини сè уште е присутна, било формално или неформално. Ромските деца често се концентрирани во одделени паралелки или училишта со слаба инфраструктура и ограничени ресурси, што го продлабочува нивното социјално исклучување уште од најрана возраст. Државата мора да воведе јасни законски мерки против сегрегацијата и да воспостави ефективен мониторинг систем што ќе ги следи и санкционира ваквите практики, како и да промовира интегрирано и мултикултурно учење.

Дополнително, **финансиската поддршка за вклучување на ромските деца во предучилишното образование** е суштинска за создавање рамноправен старт. Раното детско образование има клучна улога во когнитивниот, емоционалниот и социјалниот развој, но многу ромски семејства, поради сиромаштија и недостаток на информации, не ги запишуваат своите деца во градинки. Владата и општините треба да обезбедат субвенции за такси, бесплатен превоз, учебни материјали и оброци за децата од ромската заедница, како и да ја подобрат достапноста на предучилишни установи во ромските населби.

Еден од најуспешните модели за олеснување на ромската инклузија е **вработувањето и обуката на ромски медијатори и педагошки асистенти**. Овие лица претставуваат мост помеѓу училиштето, семејството и локалната заедница, и имаат суштинска улога во олеснување на комуникацијата, намалување на предрасудите и охрабрување на редовно посетување на наставата. Државата треба системски да го вклучи овој профил во образовниот систем, со јасна методологија, професионална поддршка и стабилно финансирање.

Конечно, за да се создаде вистински инклузивно образование, важно е **интеграцијата на ромската култура и историја во наставните програми**. Воведувањето на тематски содржини за ромската културна традиција, јазик и историја ќе помогне во градење на

Funded by the European Union · EU with YOU · SONCE Roma Democratic Development Association · Roma Resource Center / Ромски Ресурсен Центар / Romano Resursno Centro · LULUDI Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Ternenge / Ромска Асоцијација за Жени и Млади / Roma Women and Youth Association · symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

почитување, разбирање и соживот меѓу децата од различни заедници. Ваквиот пристап не само што ја јакне самодовербата на ромските ученици, туку и ги учи сите ученици дека различноста е богатство, а не бариера.

Со овие мерки, образовниот систем може да стане клучен двигател на општествената интеграција, да ја скрши кругот на сиромаштија и маргинализација и да ги подготви ромските деца за активен и достоинствен живот во едно европско и праведно општество.

В. Вработување и економско осилување

Економското зајакнување е еден од најважните аспекти на социјалната инклузија, особено за маргинализираните заедници како што се Ромите во Северна Македонија. Високата стапка на невработеност кај ромската популација, честата ангажираност во неформални и нестабилни работни односи, како и ограничениот пристап до квалитетно образование и обуки, ги ставаат Ромите во особено ранлива економска позиција. За надминување на овие бариери, потребни се добро осмислени, долгорочни политики и програми кои ќе овозможат еднаков пристап до пазарот на трудот и економска самостојност.

Најпрво, од клучно значење е **креирањето на специјализирани програми за активно вклучување на Ромите на пазарот на трудот**. Досегашните општи мерки за намалување на невработеноста често не ги опфаќаат специфичните предизвици со кои се соочуваат ромските заедници. Затоа е потребен пристап што ќе ги препознае нивните реални потреби: дополнителни обуки за развој на вештини, помош при изготвување на биографии и мотивациски писма, како и програми за практикантство и прво вработување. Активната поддршка преку вакви целни програми е од суштинско значење за постепено надминување на економската маргинализација.

Покрај интервенции од јавниот сектор, важно е и **поттикнување на приватниот сектор преку даночни олеснувања за инклузивно вработување**. Државата може да развие механизми за стимулирање на компаниите кои ќе отворат работни места за Роми, преку намалени давачки или директни субвенции за секој нововработен од оваа заедница. Ваквите економски поттикнувања не само што ќе ги мотивираат работодавачите да гледаат на Ромите како рамноправна и вредна работна сила, туку и ќе придонесат за градење на општество без дискриминација и предрасуди на пазарот на трудот.

Покрај вработувањето, еднакво важен е и развојот на **ромското претприемништво преку микрокредити и менторски програми**. Голем број Роми покажуваат претприемачки дух и иницијатива, но се соочуваат со ограничен пристап до финансиски средства, недостаток на правна поддршка и ограничено знаење за водење бизнис. Специјално дизајнирани микрокредити со поволни услови, комбинирани со менторство и едукација за финансиска писменост и управување со бизнис, може значително да го зајакнат економскиот капацитет на ромските семејства. Овие програми ќе придонесат за

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

намалување на зависноста од неформалната економија и ќе поттикнат самовработување и социјално претприемништво.

Економската вклученост е предуслов за достоинствен живот и рамноправно учество во општеството. Преку активни мерки за вработување, поттикнување на претприемништвото и создавање инклузивен економски амбиент, Северна Македонија може да направи чекор напред кон одржливо социјално интегрирање на Ромите. Ваквиот пристап не е само прашање на социјална правда, туку и услов за стабилен економски развој и европска иднина на државата.

Г. Домување и урбана интеграција

Домувањето претставува еден од најважните елементи за социјална стабилност и човечко достоинство. За Ромите во Северна Македонија, прашањето за домување е тесно поврзано со сиромаштијата, социјалната исклученост и дискриминацијата. Нелегализирани домови, небезбедни услови за живеење и просторно-социјална сегрегација се секојдневие за многу ромски семејства, што го продлабочува нивното маргинализирање и ги ограничува можностите за пристап до јавни услуги, образование и здравствена заштита. Справувањето со овие предизвици бара системски и одржливи решенија, кои ќе водат кон вистинска урбана интеграција и подобар квалитет на живот за ромската заедница.

Првиот клучен чекор е **легализација и подобрување на условите во ромските населби**. Голем дел од ромските семејства живеат во објекти изградени без соодветна дозвола, често во делови од градовите кои немаат основна инфраструктура како што се водовод, канализација, пристапни патишта и јавен превоз. Без правно регулиран статус на нивните домови, овие семејства се во постојан ризик од иселување, правна несигурност и исклученост од урбаното планирање. Владата и општините треба да спроведат инклузивни програми за легализација на објектите, при што приоритет ќе биде подобрување на инфраструктурата, енергетската ефикасност и безбедноста на домовите, а не нивно отстранување. Овој процес мора да биде транспарентен и прилагоден на реалните социјални и економски услови на ромската заедница.

Покрај легализацијата, суштинска е и **вклученоста на ромски претставници во процесите на урбанистичко планирање**. Ромските заедници често остануваат невидливи во градските стратегии за развој, што води до продолжена изолација и занемарување на нивните потреби. Активното учество на ромските здруженија и претставници во планирањето на инфраструктурни проекти, зонирање и развој на јавни простори е неопходно за креирање на општества кои се вистински инклузивни и функционални за сите. Таквата вклученост ќе придонесе ромските населби да станат интегрирани делови од градовите, со целосен пристап до услуги и еднаков третман.

Funded by the European Union
EU with YOU
SONCE Roma Democratic Development Association
Roma Resource Center Ромски Ресурсен Центар Romano Resursno Centro
LULUDI Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Ternenge Ромска Асоцијација за Жени и Млади Roma Women and Youth Association
symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

Трето, многу важно е **справување со сегрегацијата при распределба на социјални станови**. Ромските семејства често се сместуваат во изолирани или специјално определени згради или населби, што дополнително го продлабочува нивното социјално исклучување и стигматизација. Системот за распределба на социјални станови мора да биде заснован на објективни критериуми, транспарентен и правично применет за сите граѓани, без етнички или просторен дисбаланс. Само така ќе се овозможи вистинска социјална мешаност и ќе се спречи создавање на нови, урбано и социјално изолирани гета.

Со овие мерки, домувањето може да стане мост за интеграција, наместо извор на дискриминација и сегрегација. Квалитетното домување не е луксуз, туку човеково право, а интеграцијата на Ромите во градските и селските средини е основен чекор кон создавање праведно, демократско и европско општество.

Д. Пристап до здравствена заштита

Здравствената заштита е едно од основните човекови права, но за многу Роми во Северна Македонија, пристапот до квалитетни и достапни здравствени услуги сè уште претставува сериозен предизвик. Оваа заедница со години се соочува со здравствени нееднаквости, високи стапки на хронични болести, ниско ниво на вакцинирање и ограничена доверба кон здравствениот систем. Причините за ваквата состојба се комплексни: сиромаштија, ниска здравствена писменост, социјална исклученост, но и дискриминација од страна на здравствените институции и персоналот.

Една од најефикасните мерки за подобрување на пристапот до здравствени услуги за ромската заедница е **воведување на Програмата за здравствени медијатори како институционално решение**. Здравствените медијатори, најчесто лица од самата ромска заедница, се обучени да бидат врска меѓу ромските семејства и здравствениот систем. Тие помагаат при информирање за правата и обврските во здравството, поддржуваат при закажување прегледи, објаснуваат здравствени процедури и ги охрабруваат Ромите да користат превентивни и редовни медицински услуги. За да биде оваа програма ефикасна и одржлива, потребно е да се интегрира како дел од здравствениот систем на државно ниво, со јасно дефинирани улоги, буџетска поддршка и соработка со здравствените установи.

Покрај директната поддршка преку медијатори, клучно е и **обуката на здравствени работници за културна сензитивност и недискриминација**. Предрасудите и стереотипите кон Ромите, често несвесни, влијаат врз квалитетот на здравствената услуга што ја добиваат ромските пациенти. Обуките за здравствениот персонал треба да вклучуваат теми за културната специфичност, комуникација без предрасуди и разбирање на социјалниот контекст на пациентите. На овој начин се гради доверба меѓу ромската заедница и здравствениот систем, што е основа за подобро користење на здравствени услуги и за навремена дијагноза и лекување.

Funded by the European Union
EU with YOU
SONCE Roma Democratic Development Association
Roma Resource Center Ромски Ресурсен Центар Romano Resursno Centro
LULUDI Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Ternenge Ромска Асоцијација за Жени и Млади Roma Women and Youth Association
symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

Исто така, важно е и **вклучување на ромските населби во превентивни здравствени кампањи**. Ромските заедници често остануваат на маргините на јавните здравствени иницијативи, било да станува збор за вакцинации, скрининзи или промоција на здрави животни навики. За да се надмине оваа бариера, потребна е теренска работа, јасни и разбирливи информации на ромски јазик и соработка со локалните ромски организации. Само преку активна вклученост, континуирана комуникација и прилагодени програми, ромските заедници ќе добијат пристап до информации и услуги што директно влијаат врз нивното здравје и благосостојба.

Подобрувањето на пристапот до здравствена заштита за Ромите е прашање на човекови права, но и предуслов за стабилно и здраво општество. Северна Македонија, особено во контекст на ЕУ интеграцијата, мора да вложи напори за надминување на системската дискриминација и за создавање здравствен систем кој е инклузивен, правичен и достапен за сите граѓани, без оглед на нивната етничка припадност.

Ѓ. Граѓанска и политичка партиципација

Политичката и граѓанската партиципација на Ромите претставува клучен елемент за нивна вистинска социјална инклузија и рамноправно учество во општеството. Иако Ромите се формално признати како една од етничките заедници во Северна Македонија и имаат право на политичко претставување, нивната реална вклученост и влијание врз процесите на одлучување остануваат ограничени и недоволно развиени. Оваа состојба е резултат на историска маргинализација, недостаток на социјален капитал и слаба институционална поддршка за граѓански активизам и политичко учество.

Првиот и суштински чекор за надминување на овие предизвици е **финансиска и институционална поддршка за ромските граѓански организации**. Овие организации играат важна улога во застапување на правата на Ромите, подигнување на јавната свест и обезбедување услуги и поддршка за ромската заедница. Со стабилно и предвидливо финансирање, овие здруженија ќе можат да го прошират својот опсег на активности, да ја зајакнат својата експертиза и да станат рамноправен партнер на институциите при креирање и спроведување на политики. Покрај финансиската поддршка, важно е да се воспостават механизми за системска соработка помеѓу ромските НВО и државните институции, што ќе го осигура гласот на Ромите во процесите на одлучување.

Втората препорака е **поттикнување на младинско лидерство меѓу Ромите преку стипендии и менторски програми**. Младите Роми често се соочуваат со ограничени можности за образование, вработување и општествено учество, што ги демотивира и одвраќа од активно вклучување во граѓанскиот и политичкиот живот. Целосно финансирани стипендии, стажирања во јавни институции и менторски програми со успешни Роми од различни професии можат да создадат нова генерација на млади лидери кои ќе бидат подготвени да се вклучат во јавниот живот и да ги застапуваат интересите на својата заедница на сите нивоа.

Funded by the European Union
EU with YOU
SONCE Roma Democratic Development Association
Roma Resource Center / Ромски Ресурсен Центар / Romano Resursno Centro
LULUDI Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Ternenge / Ромска Асоцијација за Жени и Млади / Roma Women and Youth Association
symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

Трето, потребно е сериозно **размислување за воведување на квоти или гарантирани места за Ромите во локалната самоуправа**. Иако во некои општини има советници од ромска етничка припадност, бројот останува несразмерно мал во однос на демографската застапеност на Ромите. Квотите може да обезбедат минимално и стабилно присуство на ромски претставници во советите на општините, што ќе им овозможи директно учество во креирање на локални политики, програми и буџети. Ваквиот пристап, веќе применет во некои европски земји, може да придонесе за подигање на довербата на Ромите во институциите и за поттикнување на нивното активно граѓанско учество.

Граѓанската и политичката партиципација не е само прашање на застапеност, туку предуслов за правична демократија и општествена кохезија. Северна Македонија, како земја-кандидат за членство во ЕУ, има одговорност да ја гарантира рамноправноста и активното учество на Ромите во сите сфери на јавниот живот, како дел од европските вредности и како услов за трајна социјална стабилност.

Улогата на граѓанското општество

Граѓанското општество претставува незаменлив фактор во изградбата на инклузивно и праведно општество, особено кога станува збор за интеграцијата на маргинализирани заедници, како што е ромската заедница. Во Република Северна Македонија, невладините организации и ромските здруженија со години наназад играат клучна улога во насочувањето на јавните политики и креирањето на општествени услови за достоинствен и рамноправен живот на Ромите.

Една од најзначајните функции на граѓанското општество е **следењето и оценката на владините политики**. Невладините организации често дејствуваат како контролен механизам, со што обезбедуваат транспарентност и одговорност од страна на институциите во спроведувањето на мерките насочени кон ромската инклузија. Тие подготвуваат извештаи, анализи и препораки кои ги информираат носителите на одлуки, но и пошироката јавност, за вистинската состојба на теренот, предизвиците и потребите на ромската заедница.

Истовремено, граѓанските организации имаат значајна улога во **застапувањето за инклузивни решенија базирани на човекови права**. Тие настојуваат да ја засилат свеста кај институциите дека ромската заедница треба да биде рамноправен партнер во сите фази на креирање политики — од нивна подготовка, преку имплементација, до мониторинг и евалуација. Овие организации се залагаат за системски промени кои не се сведуваат само на моментални мерки, туку создаваат услови за трајна и одржлива инклузија.

Дополнително, една од најчувствителните и најзначајни улоги на невладините организации е **поттикнувањето на доверба меѓу Ромите и институциите**. Историјата на дискриминација, социјална исклученост и недостиг на можности создала длабока

Funded by the European Union | EU with YOU | SONCE Roma Democratic Development Association | Roma Resource Center / Ромски Ресурсен Центар / Romano Resursno Centro | LULUDI Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Ternenge / Ромска Асоцијација за Жени и Млади / Roma Women and Youth Association | symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

недоверба кај ромската заедница кон државните органи. Токму затоа, ромските здруженија и граѓанските организации често се јавуваат како посредници, олеснувајќи го дијалогот и охрабрувајќи ги Ромите активно да се вклучат во општествените процеси и да ги користат своите права.

Покрај тоа, граѓанското општество има и практична улога во **директното обезбедување на услуги и поддршка во заедницата**. Понекогаш, кога институциите не успеваат да обезбедат соодветни услуги, невладините организации интервенираат со конкретни активности — од едукативни и здравствени програми до правна помош и економско осилување на ромските семејства. Ваквите иницијативи често служат како модел за државните институции и покажуваат како практични и социјално чувствителни пристапи можат да дадат реални резултати на терен.

Заклучно, улогата на граѓанското општество е незаменлива во процесот на ромска инклузија. Нивната работа не само што обезбедува поддршка за најранливите, туку и активно придонесува кон градење на општество каде што различностите се прифаќаат, а не се исклучуваат. Со нивната експертиза, теренска работа и постојана комуникација со заедниците, граѓанските организации остануваат клучен партнер и коректор на системот, движечка сила за позитивни промени и промотори на социјална правда и човекови права.

Пример од пракса: Хрватска како успешна лекција

Искуството на Хрватска со интеграцијата на ромската заедница претставува еден од поучните примери како ефикасен и структуриран пристап може да доведе до конкретни и одржливи резултати во процесот на ромска инклузија. Како поранешна земја-кандидат за членство во Европската Унија, Хрватска не само што мораше да ги прилагоди своите закони и политики според европските стандарди, туку и да покаже реална политичка волја и посветеност за унапредување на правата и животните услови на Ромите.

Клучот за успехот на Хрватска беше воспоставувањето на **структурен пристап**, кој значеше интегрирање на прашањата поврзани со ромската заедница во сите релевантни јавни политики — од образование и вработување, преку здравство, па сè до домување. Овој пристап не ги третираше проблемите на Ромите како одвоен, "паралелен" сегмент, туку како составен дел од националните стратегии за социјално вклучување. На тој начин, решенијата беа поставени на стабилни темели, а одговорноста беше јасно распределена помеѓу институциите.

Покрај тоа, Хрватска изгради **силна институционална рамка**, која овозможи континуирано следење на спроведувањето на политиките, мерење на резултатите и нивна корекција во случај на застој. Посебно значајно беше вклучувањето на ромските

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија" е финансиски поддржан од грантовата шема на "Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ", финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот "Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ".

организации и претставници во процесот на донесување одлуки, што придонесе за зголемување на довербата меѓу Ромите и државните институции.

Еден од клучните двигатели на овие процеси беше **транспарентното користење на фондовите од Европската Унија**, особено преку ИПА фондовите (Инструмент за претпристапна помош) и Европскиот социјален фонд. Овие средства беа насочени не само кон подобрување на инфраструктурата во ромските населби, туку и кон обезбедување обуки, работилници и програми за вработување кои директно ја зголемија вклученоста на Ромите во општеството. Преку ваквиот модел, Хрватска покажа дека финансиската поддршка од ЕУ, кога е транспарентно и одговорно искористена, може да има силно трансформативно влијание.

Република Северна Македонија, како земја-кандидат на патот кон ЕУ, има можност да ги прилагоди искуствата на Хрватска кон своите специфични услови. Копирањето на моделот е невозможно и непотребно, но принципите на инклузивност, отчетност и системски пристап се универзални и може да бидат основа за успешно креирање на домашни политики. Со градење на силна институционална рамка, јасно дефинирани механизми за вклучување на ромската заедница и одговорно користење на ЕУ-фондовите, Северна Македонија може да направи вистински исчекор напред во процесот на ромска инклузија.

Искуството на Хрватска покажува дека напредокот не е само политичка обврска, туку и реална можност за создавање на општество во кое различноста се почитува, а сите граѓани имаат еднакви можности за достоинствен живот.

Заклучок: Од декларации до дела

Република Северна Македонија денес се наоѓа на клучна раскрсница — патот кон Европската Унија не е само пат на институционални и законски реформи, туку пат на суштински општествени промени, кои ќе го потврдат нејзиниот демократски капацитет и зрелост. Во овој контекст, инклузијата на ромската заедница не смее да остане само на ниво на политички декларации или добронамерни документи. Таа мора да прерасне во конкретна, видлива и одржлива практика.
Реализацијата на европскиот принцип „Обединети во различноста“ е клучна за изградба на праведно, кохезивно и демократско општество. Ромската заедница, која веќе предолго живее на маргините на општествениот живот, заслужува вистинска шанса за инклузија — не како резултат на милост или компензација, туку како основно човеково право. За тоа да се случи, потребно е инклузијата да биде разбрана и спроведена преку четири основни принципи.

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

Прво, инклузијата мора да биде **вклучувачка**. Тоа значи дека самата ромска заедница треба да има активна и рамноправна улога во планирањето, спроведувањето и следењето на политиките што ја засегаат. Само преку партиципативен пристап може да се обезбеди кредибилитет и ефективност на мерките.

Второ, инклузијата мора да биде **системска**. Борбата против дискриминацијата и социјалната исклученост не може да се сведе на поединечни или привремени проекти. Потребен е долгорочен институционален пристап кој ги адресира корените на проблемите — од пристапот до квалитетно образование и здравствена заштита, до рамноправна застапеност на пазарот на труд и правичен третман од страна на институциите.

Трето, процесот мора да биде **мониторирана**. Потребна е јасна методологија за следење на резултатите, базирана на точни и транспарентни податоци. Само на овој начин може да се обезбеди отчетност на институциите и континуирано подобрување на политиките.

Четврто, инклузијата мора да биде **финансиски одржлива**. За да не остане само на хартија, потребно е да биде поддржана со соодветен буџет, како од домашни јавни фондови, така и преку европски програми и инструменти. Само со стабилна финансиска рамка може да се обезбедат долгорочни ефекти и вистински промени во секојдневниот живот на ромската заедница.

Инклузијата на Ромите не е прашање на социјална политика, туку пред сè прашање на **достоинство и еднакви човекови права**. Тоа е тест за автентичната посветеност на државата кон европските вредности, за зрелоста на општеството и за капацитетот на институциите да обезбедат фер и праведен третман за сите свои граѓани, без оглед на нивната етничка припадност.

Од декларации до дела — тоа е патот по кој Северна Македонија мора да чекори, ако сака да биде дел од заедницата на современи, демократски и инклузивни европски држави.

Funded by the European Union
EU with YOU
SONCE Roma Democratic Development Association
Roma Resource Center Ромски Ресурсен Центар Romano Resursno Centro
LULUDI Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Ternenge Ромска Асоцијација за Жени и Млади Roma Women and Youth Association
symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.

За здружението - Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија

Здружението - Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија (РДИЦМ) е здружение на граѓани кое активно работи на економско зајакнување и социјална инклузија на ромската заедница во Република Северна Македонија. Основан со визија да ја поттикне економската независност и претприемачкиот дух кај Ромите, РДИЦМ служи како мост помеѓу ромските бизниси, институциите и пошироката деловна заедница.

Здружението обезбедува поддршка преку едукација, обуки за вештини, деловно советување и поврзување на мали ромски бизниси со различни фондови и инвеститори. Покрај тоа, РДИЦМ активно учествува во застапување политики кои ги поддржуваат економските права и можности на ромската заедница, како и во мониторингот на програмите за ромска инклузија на локално и национално ниво.

Преку своите активности, РДИЦМ придонесува кон градење економски стабилна, самостојна и интегрирана ромска заедница, препознавајќи дека економската инклузија е основа за социјална рамноправност и достоинство за сите граѓани.

Извори

- Европска Комисија (2023). *Извештај за напредокот на Северна Македонија.*
- Агенција на Европската Унија за фундаментални права (2023). *Ромите и патниците во шест земји.*
- Влада на Република Северна Македонија (2022). *Стратегија за интеграција на Ромите 2022–2030.*
- Фондации Отворено Општество (2022). *Пречки за инклузија на Ромите на Западен Балкан.*
- Регионален Совет за Соработка (2023). *Краен извештај на Иницијативата за Ромска интеграција 2020.*
- Совет на Европа (2022). *Инклузија на Ромите: Перспектива на човекови права.*

Funded by the European Union
EU with YOU
SONCE Roma Democratic Development Association
Roma Resource Center Ромски Ресурсен Центар Romano Resursno Centro
LULUDI Romani Asocijacija Džuvljenge thaj Ternenge Ромска Асоцијација за Жени и Млади Roma Women and Youth Association
symplexis

Проектот „ Обединети во различноста – Патот до инклузија“ е финансиски поддржан од грантовата шема на “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“, финансиран од Европската унија. Содржината на овој документ/публикација е единствена одговорност на Здружение Ромски Деловен Информативен Центар на Македонија и не ги одразува нужно гледиштата на Европската унија или пак на спроведувачките организации на проектот “Ромскиот граѓански сектор за пристап кон ЕУ“.